

MILOŠ ČOLIĆ

Univerzitet „Union – Nikola Tesla”, Fakultet za sport, Beograd

ANA GAVRILOVIĆ

Univerzitet „Union – Nikola Tesla”, Fakultet za sport, Beograd*

UROŠ SELENIĆ

Univerzitet „Union – Nikola Tesla”, Fakultet za sport, Beograd

SPORTSKI TURIZAM NACIONALNOG PARKA TARA

Sažetak: Nacionalni parkovi zauzimaju posebno mesto u prirodi svake zemlje u svetu, pa je tako i u Srbiji u kojoj su, pored svega ostalog, najpoznatija turistička odredišta. Nacionalni park Tara je jedan od retkih planinskih centara u Srbiji, sa dugom tradicijom stacionarnog i izletničkog turizma. Sport i rekreacija su prisutni, kao dopunski programski sadržaji, kao sportska takmičenja, manifestacije ili izletničke aktivnosti manjih grupa i pojedinaca. U ovom radu težište je stavljeno na kvalitetniji opis prirodnih karakteristika i antropogenih vrednosti, detaljan prikaz strukture i trenutnog stanja turističke i sportske infrastrukture, izvore ljudskih resursa i postojeću ponudu sportsko-rekreativnih sadržaja i manifestacija na zaštićenom području. Zaključak je da su sport i rekreacija u Nacionalnom parku Tara veoma prisutni, ali se ne može konstatovati da su zastupljeni na nivou sportsko-rekreativnog turizma. Za viši nivo je neophodna i adekvatna naučna studija, koju bi sledila sistematična praktična primena. Takođe, ovaj rad se može shvatiti i kao inicijalni poziv upućen naučnicima i naučnim institucijama iz oblasti sporta i rekreacije da sportsko-rekreativnom turizmu na Tari, kao posebnom obliku turizma, posvete više pažnje.

Ključne reči: sportski turizam, sportsko-rekreativni turizam, Nacionalni park Tara, izletnički turizam.

1. Uvod

Turizam je složena društveno-ekonomска појава, која bitno utiče на привредни и društveni razvoj сваке земље, односно локалне заједнице. Савремене тенденције покazuју да велики туристички центри постали су центри активног учешћа гостiju у понуђеним спортским активностима. Спортски и рекreatивни садржаји тако пресудно утичу на избору туристичке дестинације, односно одговарајуће туристичке понуде. У данашњим društvenim, ekonomskim i socijalnim prilikama teži se ka efikasnom, sadržajnom,

* ana.gavrilovic@fzs.edu.rs

korisnom i zanimljivom odmoru, sa ciljem revitalizacije psiho-fizičkih sposobnosti.

Između zdravog načina života i rekreacije, u najširem smislu tog pojma, postoji visok stepen komplementarnosti, a istovremeno se sportsko-rekreativni turizam uvažava kao važan činilac preventivne medicine. Priroda, sport i rekreacija uvek su aktuelna potreba urbanih ljudi, pri čemu se posebno ceni boravak u zaštićenim prirodnim područjima. Nacionalni parkovi su na toj lestvici veoma visoko pozicionirani.

Veza između sporta i turizma postoji od samih početaka njihovog razvoja. Koren njihove međusobne povezanosti je u samoj prirodi čoveka – u ikonskoj potrebi ljudi za igrom, kretanjem, promenom i razonodom. To motiviše ljude da putuju i usmerava ih da se bave sportom, uglavnom sa ciljem da se ublaže negativne posledice svakodnevnog rada i savremenog načina života.

Nacionalni parkovi zauzimaju posebno mesto u prirodi svake zemlje u svetu, pa je tako i u Srbiji u kojoj su, pored svega ostalog, najpoznatija turistička odredišta. Ipak, u praksi ima primera da se strani turisti u njima odgovornije ponašaju i da ih više cene od domaćih gostiju i lokalnog stanovništva. Aktuelne prilike u uslovima pandemije kao da su prinudile ljude koji žive u Srbiji da se okrenu ka sebi, što je bilo neophodno odavno učiniti. Kada se Srbija dovoljno upozna, verovatno će se sa više poštovanja posmatrati sve ono sa čime raspolaže i što bi mogla da ponudi.

U Srbiji je proglašeno pet nacionalnih parkova, među kojima je i Nacionalni park Tara, kao izuzetno atraktivno područje sa veoma vrednim prirodnim nasleđem i značajnom kulturno-istorijskom baštinom. Javno preduzeće „Nacionalni park Tara“ je 2021. obeležilo 40 godina od proglašenja istoimenog nacionalnog parka. Četiri decenije su dovoljno dug period za multidisciplinare analize, koje bi trebalo da rezultiraju nizom naučnih zaključaka, odnosno odgovora na brojna pitanja koja su se otvorila u proteklom periodu.

Nacionalni park Tara je proglašen 13. jula 1981. godine. U međuvremenu je ovo zaštićeno područje postalo afirmisana turistička destinacija sa prepoznatljivom turističkom fizionomijom. U Opštini Bajina Bašta turizam je veoma bitna delatnost, a u Nacionalnom parku Tara, koji joj teritorijalno pripada, koncentrisano je više od 80 posto njenih ukupnih turističkih potencijala. Ipak, u naučnoj literaturi o najznačajnijim vrednostima na ovom zaštićenom području skoro da nema naslova koji su isključivo okrenuti ka turizmu i savremenim turističkim tendencijama (Gavrilović, 2020: 144).

Planina Tara je destinacija koja nudi aktivan odmor, rekreativnu, zdravstveni, sportski turizam, kao i one oblike turizma koji su vezani za prirodu. Izdvojeno je pet razvojnih turističkih zona, a to su: Predov krst, Perućac, Kaluđerske bare, Bajina Bašta i Mitrovac. Najpoznatiji sportsko-turistički centar su Kaluđerske bare, gde se nalaze hoteli „Javor“ i „Beli Bor“. Ovakavi smeštajni kapaciteti poseduju, između ostalog, bazene, saunu, sportsku salu, travnate fudbalske terene, teniske terene. Zato je ovo mesto primamljivo za pripremu sportista i postaje još jedan pokazatelj razvitka sportskog turizma na Tari.

Sport i rekreacija u Nacionalnom parku Tara, kao poseban i izuzetno popularan vid turizma, nisu bili predmet preciznih naučnih istraživanja. Na ovu temu postoji tek nekoliko radova, a objavljeni su kao separati u zbornicima ili poglavlja u disertacijama opšteturističkog karaktera. Sa aspekta učešća u ukupnom turističkom prometu, koji se ostvaruje u opštini Bajina Bašta, sportsko-rekreativni turizam to nesumnjivo zaslužuje.

U ovom radu težište je stavljeni na što kvalitetniji opis prirodnih karakteristika i antropogenih vrednosti, na detaljan prikaz strukture i trenutnog stanja turističke i sportske infrastrukture, na izvore ljudskih resursa i postojeću ponudu sportsko-rekreativnih sadržaja i manifestacija na zaštićenom području. Ovaj rad, uz sve drugo što se od njega prevashodno očekuje, može se shvatiti i kao inicijalni poziv upućen naučnicima i naučnim institucijama iz oblasti sporta i rekreacije, da sportsko-rekreativnom turizmu na Tari, kao posebnom obliku turizma, posvete više pažnje.

Predmet rada

Predmet ovog rada je analiza faktora razvoja sadašnjeg stanja i ocena mogućnosti optimalnog razvoja turizma na planini Tari. Kriterijumi turističke valorizacije zaštićenog područja obuhvataju sve elemente koji čine osnovu njihove turističke prezentacije (Mirković, 2005: 8): turističko-geografski položaj; ekološke vrednosti; turističke vrednosti ambijenta u kome se objekti nalaze; turistička atraktivnost i prepoznatljivost; izgrađenost i opremljenost prostora; uklopljenost u turističko bogatstvo i procena turističke vrednosti komplementarnog značaja u okolini; organizacija turizma i ljudski resursi; turistički marketing i propaganda.

Planirana turistička valorizacija nije cilj sam po sebi, već će biti usmerena ka njenoj praktičnoj primeni, ujedno jednoj od njenih najvažnijih funkcija.

Hipoteza

Nacionalni park Tara je jedan od retkih planinskih centara u Srbiji sa dugom tradicijom stacionarnog i izletničkog turizma. Sport i rekreacija su prisutni kao dopunski programske sadržaji, kao sportska takmičenja, manifestacije ili izletničke aktivnosti manjih grupa i pojedinaca. Nacionalni park Tara bi se turističkom valorizacijom sporta i rekreacije do nivoa sportskog turizma svrstao u vodeće srpske sportsko-turističke destinacije.

Očekivani efekti: vansezonski turistički karakter Nacionalnog parka Tara; veći turistički promet i prihodi od turizma; sportski turizam postaje glavni motiv pri izboru destinacije.

Cilj rada

Osnovni ciljevi ovog rada su: akcentiranje negativnih oblika sporta i rekreacije u Nacionalnom parku Tara; detaljan prikaz prirodnih i antropogenih vrednosti u Nacionalnom parku Tara; detaljan prikaz materijalne baze, utvrđivanje onih delova komunikacione, receptivne, infrastrukturne i suprastrukturne osnove koja najbolje odgovara postojećim i potencijalnim vidovima turizma; unapređenje rada u JP „Nacionalni park Tara”, odnosno u Službi informisanja, promocije i turizma sa posebnim osvrtom na zadatke turističkih vodiča rekreatora; iniciranje projekta „Sportsko - rekreativni turizam u Nacionalnom parku Tara” (naučna studija).

Metodologija

Metodologija istraživanja biće prilagođena predmetu, cilju i zadacima istraživanja, a primarnu ulogu imaju istorijska metoda i analitička metoda.

Među tehnikama i instrumentima istraživanja koristiće se: proučavanje dokumenata, posmatranje prilikom terenskog istraživanja i anketiranje i intervjuisanje.

2. Turizam na planini Tari

2.1. Istorijat turizma i sporta

Srpsko planinarsko društvo osnovano je u Beogradu 1901. godine, a jedna njegova podružnica delovala je i u Užicu, okružnom mestu sa Realnom gimnazijom. O tome svedoči brošura u izdanju Užičkog planinarskog društva pod naslovom „Uticaj planinske klime na čovečiji organizam” iz 1912. godine, koju je sa nemačkog preveo Dušan M. Bogosavljević, suplent Užičke gimnazije. U predgovoru, užički planinari se još tada javno pitaju: „Zašto da naš čovek dolazi u iskušenje da, pored naših zdravih i lepih planina (ali neuređenih), odlazi u inostranstvo na odmor u Tirol, Švajcarsku i Italiju?” (Misailović, 2006: 39) U istom tekstu zaključeno je da se vazdušna lečilišta prvo uredi u Srbiji i podignu na Zlatiboru i Tari.

Tara je uoči balkanskih ratova bila najpoznatija srpska planina. Pančićeva omorika, koja je otkrivena na Tari 1875. godine, već je detaljno analizirana u Srpskoj kraljevskoj akademiji, ali i vodećim evropskim i svetskim botaničkim krugovima. Za planinu Taru, osim naučnika, zanimali su se i vodeći srpski industrijalci.

Prema podacima Ministarstva finansija iz 1877. godine, u Račanskom srezu, odnosno Opštini Bajina Bašta, 36 drvarskih trgovaca „propušta usplavljenu japiju niz reku Drinu za domaće i apstraktno-domaće unutrašnje potrebe” (Ignjić, 1986: 9).

Prometna banka iz Beograda je početkom XX veka izgradila žičaru za svlačenje valjaka i rezane građe sa planine Crnog vrha (na Tari) na Drinsku obalu pod Derventom. Šumska

žičara završena je 1908. godine, a projekat je vodio čuveni srpski inženjer Miloš Savčić. Planinu Taru je zahvaljujući tome posetio niz najznačajnijih beogradskih industrijalaca, profesora univerziteta, inženjera, pravnika i novinara sa svojim porodicama.

O turizmu na Tari može se govoriti tek posle 1925. godine, tačnije od izgradnje Šarganske osmice i pruge Užice – Kremna – Višegrad. Stanica u Kremnima bila je na samo osam kilometara od Kaluđerskih bara, pa Manastir Rača podiže konake u blizini Kaluđerskih bara 1928. godine. Centralni higijenski zavod iz Beograda u isto vreme počinje izgradnju sanatorijuma u Račanskoj šljivovici, koji je završen 1936. godine. Objekat je raspolagao sa 90 ležaja i funkcionalao kao oporavilište beogradskih gimnazijalaca. Lokalna Bajinobaštanska industrijska banka, vlasnik hidrocentrale u Perućcu, omogućila je elektrifikaciju Kaluđerskih bara i sanatorijuma u Račanskoj šljivovici. Kaluđerske bare su zahvaljujući elektrifikaciji, kao i pošti iz 1934. godine, postale turistički centar Tare. Put Kaluđerske bare – Kremna završen je 1939, a u tom periodu je na Tari boravilo i do 2.000 gostiju u toku letnje sezone.

Turistička infrastruktura (manastirski konaci, sanatorijum, privatne vile, kafane) uništena je u Drugom svetskom ratu. Neposredno su građeni šumski putevi i vršena je masovna eksploatacija šume, usled enormnih potreba za drvenom građom. Put Kaluđerske bare – Mitrovac završen je 1947. godine, dok je na Mitrovcu locirana šumarska manipulacija, za čije potrebe je sagrađeno nekoliko brvnara. Ovi jednostavniji i lepi objekti, sagrađeni u tradicionalnom-planinskom stilu, pretvoreni su u Beogradsko dečje letovalište posle 1950. godine. Devastirani sanatorijum u Račanskoj šljivovici obnovljen je 1953. godine, sredstvima Ministarstva unutrašnjih poslova NR Srbije. Objekat je kratak period koristilo navedeno ministarstvo, a zatim je predat na korišćenje srežu, odnosno Opštini Bajina Bašta, koja ga je ustupila lokalnom ugostiteljsko-turističkom preduzeću. Objekat je posle preuzimanja i dogradnje (1955. godine) pretvoren u hotel „Tara“ sa 129 ležaja u 57 soba. Turističko društvo „Tara“ iz Bajine Baštine je iste godine, samo na Radmilovcu u Račanskoj šljivovici, podiglo turistički dom sa 42 ležaja. Na Kaluđerskim barama je do 1966. godine sagrađen još samo jedan objekat – Motel „Omorika“ sa svega 20 ležaja.

Najveći skup na Tari bio je Drugi slet planinara Jugoslavije (od 4. do 7. jula 1954. godine) na kojem se okupilo 1.720 planinara i oko 400 gostiju. Veliko šatorsko naselje bilo je podignuto na „Jarevcu“, ispod hotela „Tara“ u Račanskoj šljivovici.

Skromne rezultate u turizmu deceniju kasnije ilustruju sledeći podaci: „Bajinu Baštu je u toku 1964. godine posetilo 3.808 turista koji su ostvarili 13.407 noćenja.“ (Ignjić, 1986: 285)

Bivša zgrada pošte na Kaluđerskim barama ustupljena je PSD „Slavija“, da bi kasnijom transformacijom prešla u vlasništvo PSD „Javor“ iz Beograda. U međuvremenu se planinarstvo razvija kroz intenzivno markiranje planinarskih staza. Transverzala „Kadinjača – Tara“ („Kunov put“) formirana je 1979. godine sa šest kontrolnih tačaka, dnevnikom i spomen značkom Planinarskog društva „Javor“. Posle toga, uspostavljena

je i transferzala „Visoka Tara” sa pet kontrolnih tačaka, raspoređenih po najlepšim predelima Tare.

Izgradnja HE „Bajina Bašta” (1966. godine) imala je krucijalni značaj za lokalnu privredu, posebno ugostiteljsko-turistički sektor. Postojeći putevi su rekonstruisani, a materijalna baza turizma višestruko je uvećana.

UTP „Ineks – Tara” je u Bajinoj Bašti izgradilo hotel „Drina” (B kategorija) 1969. godine sa 53 ležaja. U Perućcu je rekonstruisan restoran „Vrelo” sa novim depandansom, adaptirana je vila „Drina” i otvoren auto-kamp na Vrelu. Poseban kvalitet u turističkoj ponudi ostvaren je na jezeru Perućac sa novom pontonskom plažom za 500 kupača i dva turistička brodića. Na Tari je adaptiran hotel „Tara” (B kategorija) 1971. godine, a otvorena su i dva mini ski-lifta na stazama od 200 i 1.500 metara.

Ukupni smeštajni kapaciteti u Bajinoj Bašti, na Tari i Perućcu, imali su 1974. godine oko 450 ležaja, a zabeležena je poseta od 22.300 domaćih i stranih turista, koji su ostvarili 119.000 noćenja (Ignjić, 1986: 287).

Hotel „Drina” u Bajinoj Bašti u narednoj fazi dobija depandans i aneks salu 1978. godine, pa raspolaze sa 136 ležaja u 73 sobe, kao i drugim sadržajima predviđenim za B kategoriju. U okviru Dečjeg letovališta na Mitrovcu do kraja 1979. godine izgrađeno je šest novih paviljona sa ukupnim kapacitetom od 600 ležaja. U centralnom objektu, od pratećih sadržaja, pored recepcije i restorana, postoji i zatvoren bazen. U krugu Dečjeg letovališta koncipiran je sportski centar – fudbalsko igralište i tereni za tzv. „male sportove”. U Perućcu je iznad plaže izgrađen i hotel „Jezero” 1979. (visoke B kategorije) sa osam apartmana, 15 jednokrevetnih i 37 dvokrevetnih soba.

Savezna uprava carina iz Beograda je na Kaluđerskim barama 1972. godine podigla odmaralište sa 60 ležaja. Objekat „Carina” je po osnivanju Vojne ustanove „Tara” pretvoren u nacionalni restoran „Jeremičak” i depandans hotela „Omorika”. Hotel „Omorika” (A kategorija) izgrađen je 1978. godine i bio je jedan od najlepših u Srbiji sa 400 ležaja u apartmanima i sobama, noćnim barom, diskotekom, zatvorenim bazenom i saunom. Vojna ustanova „Tara” je posle izgradnje hotela „Beli bor” (visoke B kategorije, sa 300 ležaja) preuzela ugostiteljsko-turističko poslovanje na Kaluđerskim barama.

U Nacionalnom parku Tara, barem sa aspekta sporta i rekreacije, hoteli „Omorika” i „Beli bor” imaju poseban značaj. U krugu „Omorike” postoji fudbalsko igralište, tereni za tenis i „male sportove”, a uz „Beli Bor” su staze za skijanje i sankanje, dva ski lifta i tereni za „male sportove”. Nedaleko od „Belog bora”, tačnije na Radmilovcu, uređen je izuzetno opremljen auto-kamp za oko 1.000 kampera.

Bajinu Baštu, Taru i Perućac je u toku 1984. godine posetilo 52.600 domaćih i stranih turista, koji su ostvarili 287.000 noćenja (Ignjić, 1986: 289).

Na Kaluđerskim barama i Mitrovcu su održavana i najprestižnija domaća i međunarodna reli takmičenja od 1972. do 2012. godine. Bajina Bašta je bila domaćin Relija „Tara”, JU relija, Trajal relija, Balkan relija, zatim i „Memorijala Obrena Tešića”.

2.2. Turistički i sportski centri u NP Tara

U Nacionalnom parku Tara turistički centri su Kaluđerske bare i Mitrovac, dok je Predov krst planinarsko-lovački punkt. Na Kaluđerskim barama i Mitrovcu postoje interni sportski centri i uslovi za organizovanje raznovrsnih sportskih aktivnosti. Kada je reč o sportu i rekreaciji u Nacionalnom parku Tara, uvek se može računati i na komplementarne sadržaje koji postoje u Perućcu i Bajinoj Bašti.

Kaluđerske bare

Kaluđerske bare locirane su na delovima atara naselja Solotuša i Mala Reka, u jugoistočnom delu Tare, na 1.059 metara nadmorske visine. One su turističko središte i raskršće na 16 kilometara od Bajine Bašte, 18 od Mitrovca, osam od Kremana i 20 od Mokre gore.

Turistička ponuda na Kaluđerskim barama se oslanja na Vojnu ustanovu „Tara” i hotele „Omorika” i „Beli bor”.

- *Hotel „Omorika” ****

Kapacitet hotela je oko 400 ležajeva u 156 soba, osam apartmana i dva prezident apartmana. Hotel poseduje raznovrsne sadržaje kao što su restoran sa 650 stolica, banket sala sa 100 stolica, noćni bar sa 150 stolica, kongresna sala i bioskopska sala sa 200 mesta.

Depandans „Javor” poseduje 50 ležajeva i nacionalni restoran. Sportsko-rekreativna infrastruktura se ogleda u zatvorenom bazenu (25 x 12,5 metara), sauni, automatskoj kuglani sa dve staze, trim sali i trim kabinetu (200 kvadratnih metara), a postoji i uslovi za stoni tenis i bilijar. Pored hotela su ograđeni fudbalski teren sa travnatom podlogom, dva terena za rukomet, dva terena za odbojku, dva terena za košarku, dva terena za tenis (šljaka), trim staza od 1.950 metara sa 18 stanica i uređene pešačke staze – 10 kilometara.

- *Hotel „Beli bor” ***

Lociran je na lokalitetu Radmilovac, na 4,5 km od hotela „Omorika”, sa kojim je povezan asfaltnim putem i uređenom pešačkom stazom. Kapacitet „Belog bora” je 230 ležaja u 1/2 i 1/3 sobama. Hotel poseduje sadržaje kao što su restoran, kongresna sala, diskop klub. Pri hotelu je izgrađen drvenograd u vidu osam paviljona za izvođenje rekreativne nastave, škole u prirodi, raznovrsnih kurseva i radionica. Pored hotela su tri ograđena i osvetljena košarkaška terena, ograđeni teren za mali fudbal sa travnatom

podlogom i tri lifta za amatersko skijanje (škola skijanja, dečja skijaška staza i skijaška staza za iskusnije skijaše).

Na Kaluđerskim barama postoji Planinarski dom „Javor“ sa šest soba i 20 ležajeva, kao i niz manjih hotela, turističkih vila i apartmana.

Mitrovac

Mitrovac je centar tzv. „Ravne Tare“ u sastavu MZ Perućac na nadmorskoj visini od 1.050 – 1.100 metara. Ova blago zatalasana visoravan nema stalnih stanovnika, a površina turističkog naselja je oko 150 hektara. Mitrovac se nalazi na 18 kilometara od Kaluđerskih bara, 26 od Bajine Baštete, 13 od Perućca i devet od Zaovinskog jezera.

Turistička ponuda na Mitrovcu oslanja se na kapacitete Dečjeg odmarališta i JP „Nacionalni park Tara“. Odmaralište na Mitrovcu je Radna jedinica Centra dečjih letovačkih objekata iz Beograda, koje posluje kao javna ustanova dečije zaštite.

- *CDL Beograd, RJ Dečije odmaralište „Mitrovac na Tari“*

Kapacitet u centralnom i šest ostalih paviljona je ukupno 630 ležajeva. Centralni paviljon ima 76 ležajeva u dvokrevetnim, trokrevetnim, četvorokrevetnim sobama i dva plus apartmana. Sve sobe su sa kupatilom. Ostali paviljoni ukupno poseduju 554 ležaja u višekrevetnim sobama (do 12 ležajeva). Ostali sadržaji u centralnom paviljonu su restoran, dnevni boravak, ambulanta, zatvoreni bazen.

U krugu odmarališta se nalazi fudbalski teren sa travnatom podlogom, pomoćni fudbalski teren sa travnatom podlogom i bangi stazom, tereni za rukomet, košarku, odbojku i mali fudbal sa betonskom podlogom. U okviru Dečjeg odmarališta „Mitrovac na Tari“ je i etno restoran „Kačara“.

- *JP „Nacionalni park Tara“*
 - *Lugarnica RJ „Tara“ – „Šumarska kuća“*
- Kapacitet čini 14 ležajeva u dvokrevetnim i trokrevetnim sobama, plus apartman.

Centar za posetioce Nacionalnog parka Tara na Mitrovcu – površine 200 m². Od ostalih sadržaja tu su informativni pult, suvenirnica, izložbena postavka „Medin kutak“ i multifunkcionalna sala.

- *Lovački dom „Lovac“ (objekat pod zakupom u vlasništvu JP „NP Tara“)*

Kapacitet čini 12 ležajeva sa sopstvenim restoranom i terasom.

Predov krst

Predov krst kao predeo netaknute prirode, većim delom pod režimom zaštite I stepena, obuhvata delove atara Rastište i Jagoštice. Kao turistički lokalitet lociran je u

izolovanom zapadnom i jugozapadnom delu Nacionalnog parka Tara na oko 1.080 metara nadmorske visine. Na Predovom krstu nalaze se lovački dom i planinarski dom, restoran „Lovačka kuća”, Lugarnica JP „NP Tara” i Planinarska kuća, koji su izgrađeni u stilu tradicionalnog narodnog graditeljstva (Ostojić i drugi, 2021: 251).

- *JP „Nacionalni park Tara”*
- *Lovačka kuća* (objekat pod zakupom u vlasništvu JP „NP Tara”)

Kapacitet čine 24 ležaja u pet dvokrevetnih, dve trokrevetne sobe i dva apartmana. Od ostalih sadržaja poseduje restoran sa 60 mesta, dnevni boravak i terasu sa 200 stolica.

- *Lugarnica – Lovački dom* (poslovni prostor, plus apartman)
- *Planinarski dom* (trenutno van funkcije)

Perućac

Perućac je turističko naselje oslonjeno na Drinu i istoimenou jezero. U ovom mestu su do rata u bivšoj SFRJ postojala dva hotela („Vrelo” i „Jezero”), vila „Drina” i nekoliko privatnih kuća sa sobama za izdavanje. Savremeni smeštajni kapaciteti sveli su se na vilu „Drina”. Hoteli su van turističkih funkcija, ali je broj privatnih apartmana znatno povećan.

- *Vila „Drina”* (objekat je vlasništvo Ceptera)

Kapacitet čine deset standard soba, dve de luks (superior) sobe, dva studija (25 m^2) i jedna porodična soba (36 m^2) sa pet ležajeva. Sve smeštajne jedinice su klimatizovane i imaju bar, TV uređaje, telefone i besplatan internet. Od ostalih sadržaja poseduje restoran „Vrelo”, terene za mali fudbal, rukomet i košarku.

- *Jezero Perućac*

Perućačko jezero (286 metara nadmorske visine), hidroakumulacija površine 12,4 kilometara, najveće dubine 85 metara i zapremine 340 miliona metara kubnih. Nastalo je pregrađivanjem srednjeg toka Drine uzvodno od Peruća kod mesta Kilavica (281,5 metara nadmorske visine). Brana visine 90 metara je građena od 1959. do 1967. Jezero je dugačko 52 kilometara i njegov uspon se oseća i uzvodno od Višegrada, tj. do brane Višogradskog jezera. Osnovna namena jezera je proizvodnja energije (HE „Bajina Bašta”). Koristi se i za sportsko-rekreativni turizam (kupališna sezona jul – avgust), ribolov (evidentirano 14 vrsta ribe). Voda jezera je II i III klase kvaliteta, koji se menja sa dubinom vode i udaljenošću od obale. U blizini jezera su asfaltni put i biciklističke staze, koje ga povezuju sa ostalim delovima Nacionalnog parka Tara.

Sadržaji: pontonska plaža (kapacitet 500 kupača); restorani; turistički splav (kapacitet 50 osoba); turistički brod (kapacitet 80 osoba).

Na Perućačkom jezeru, osim sportsko-rekreativnog i ribolovnog turizma, zastupljen je i nautički turizam – krstarenje jezerom i plovni put Perućac – Višegrad.

3. Sportsko-rekreativni turizam

U Nacionalnom parku Tara postoji šest šetnih staza sa odgovarajućim mobilijarom u vidu informativnih tabli i uređenim odmorištima, preko dvadeset markiranih planinarskih staza i dve obeležene biciklističke rute.

Šetne staze

- *Šetna staza „Rača”* – Relacija: Manastir Rača (372 metra nadmorske visine) – vrelo Lađevac (498 m n.v.), dužine dva kilometra;
- *Šetna staza „Crnjeskovo”* – Relacija: Kaluđerske bare (1.055 m n.v.) – vidikovac Crnjeskovo (900 m n.v.), dužine tri kilometra;
- *Šetna staza „Jarevac”* – Relacija: Kaluđerske bare (1.055 m n.v.) – jezerce „Jarevac” (1.050 m n.v.), dužine 4,3 kilometra;
- *Šetna staza „Tepih livada”* – Relacija: Mitrovac (1.080 m n.v.), dužine 550 metara;
- *Šetna staza „Banjska stena”* – Relacija: Mitrovac (1.080 m n.v.) – vidikovac Banjska stena (1.063 m n.v.), dužine šest kilometara;
- *Šetna staza „Bilješka stena”* – Relacija: Predov krst (1.080 m n.v.) – vidikovac „Bilješka stena” (1.225 m n.v.), dužine šest kilometara.

Sve staze su opremljene odgovarajućim mobilijarom u vidu infomativnih tabli sa osnovnim podacima o predelima kroz koje staza prolazi, tj. odmorištima sa klupama i stolovima.

Planinarske staze

Na području Nacionalnog parka Tara markirano je 290 kilometara planinarskih staza sa polaznim tačkama sa sledećih lokaliteta:

- *Kaluđerske bare* (plato kod restorana „Jeremičak” 1.044 m n.v.):

01 Kaluđerske bare – Zborište (1.544 m n.v.), 13,3 km, vreme prolaska četiri sata;

02 Kaluđerske bare – Jarevac (940 m n.v.), 3,6 km, vreme prolaska 45 minuta;

03 Kaluđerske bare – Manastir Rača (1.040 m n.v.), 7,6 km, vreme prolaska tri sata;

03a Man. stanovi (1.030 m n.v.) – Borovo brdo (1.000 m n.v.), 1,9 km, vreme prolaska 30 minuta;

03b Crnjeskovo (980 m n.v.) – Gradina – Borovo brdo, 2,7 km, vreme prolaska 45 minuta;

03c Đurino brdo (1.020 m n.v.) – Jarevac – Borovo brdo, 2,1 km, vreme prolaska 40 minuta;

03d Lađevac (480 m n.v.) – Laništa (590 m n.v.), 1,3 km, vreme prolaska 20 minuta;

04 Kaluđerske bare – Solotnik (830 m n.v.), 8 km, vreme prolaska dva sata i 30 minuta;

05 Kaluđerske bare – Kadinjača (805 m n.v.), 19,9 km, vreme prolaska pet sati i 30 minuta.

- *Mitrovac* (polazna tačka je Centar za posetioce):

06 Mitrovac (1.070 m n.v.) – Zborište (1.544 m n.v.), 11,5 km, vreme prolaska tri sata;

07 Mitrovac – Donji Jelisavčići (880 m n.v.), 3,6 km, vreme prolaska sat;

08 Mitrovac – Predov krst (1.085 m n.v.), 14,6 km, vreme prolaska pet sati;

09 Mitrovac – Banjska stena (1.065 m n.v.), 6 km, vreme prolaska sat i 45 minuta;

09a Mitrovac – Velika livada – Banjska stena, 6,2 km, vreme prolaska dva sata i 10 minuta;

10 Mitrovac – Luke (725 m n.v.), 12,8 km, vreme prolaska tri sata.

- *Predov krst* (polazna tačka Lugarnica JP „NP Tara”):

11 Predov krst (1085 m n.v.) – Omarska vrela (890 m n.v.), vreme prolaska 55 minuta;

12 Predov krst – Veliki Stolac (1675 m n.v.), 8,6 km, vreme prolaska tri sata i 20 minuta;

12a Mrka kosa (1.475 m n.v.) – Kozji rid (1.475 m n.v.), 1,9 km, vreme prolaska 55 minuta;

12b Vitmirovac (1365 m n.v.) – Sjenič – Kapetanova voda (1.440 m n.v.), 3 km, vreme prolaska sat i 45 minuta;

13 Predov krst – Veliki kraj (1.332 m n.v.), 10,9 km, vreme prolaska četiri sata;

14 Predov krst – Bilješka stena (1.225 m n.v.), 6 km, vreme prolaska sat i 45 minuta.

Biciklističke rute

U Nacionalnom parku Tara postoje tri uređene i obeležene biciklističke rute, tj. označeni biciklistički pravci na postojećim šumskim i javnim putevima:

- Zlatibor – Mokra gora – Mitrovac, dužina rute je 47,5 km – Visinska razlika između najviše i najniže tačke je nešto iznad 500 metara, a nezavisno od smera kretanja, ukupan uspon iznosi 3.600 metara. Ruta ima regionalni karakter;
- Visoka Tara (Šljivovica – Borjak – Beserovačke bare – Lokvica – Osluša – Rustine – Šljivovica), dužina rute je 28,8 km – Najviša tačka na ruti je na 1.306 metara

nadmorske visine, a visinska razlika između najviše i najniže kote je 380 metara sa ukupnim usponom od 1.183 metara;

- Carska Tara (Kaluđerske bare – Dobro polje – Ljuto polje – Mitrovac – Rastište – Perućačko jezero – Perućac), dužina rute 42 km – Visinska razlika između Kaluđerskih bara i Perućca je 851 metar. Ukupan uspon je 1.731 metar, dok je ukupan spust 2.537 metara. Ruta je projektovana kao celodnevna – osam sati vožnje u naznačenom smeru za biciklistu prosečnih fizičko-tehničkih kvaliteta. U obrnutom smeru je ista staza znatno teža za vožnju.

Staza univerzalnog dizajna – „Sovina šumska učionica”

Staza univerzalnog dizajna – „Sovina šumska učionica” je specifičan lokalitet, uređen na površini od 900 m² na Mitrovcu, u blizini Centra za posetioce. Namenjena je osobama sa posebnim potrebama, kao prvi objekat takvog tipa u Srbiji. U „Sovinu šumsku učionicu” se ulazi na tri ulaza sa asfaltnih površina, a prilagođenost osobama sa posebnim potrebama se ogleda kroz tvrdu podlogu staze i blagi nagib od 2,5 posto, drveni mobilijar i šest taktilnih tabli. Na tablama su prikazani tragovi medveda, vuka, srne, vidre itd. Ne samo da su urađeni u duborezu i sa natpisima na mesinganim pločicama, već su ispisani Brajevom azbukom. Staza je otvorena za sve posetioce sa pet odmorišta i setova sa klupama i stolovima.

4. Sportsko-rekreativne aktivnosti

Do izgradnje turističkog kompleksa VU „Tara” na Kaluđerskim barama, izuzimajući planinarske smotre i izviđačke tabore, na Tari nije bilo uslova za sportska takmičenja. Do tada su se na Kaluđerskim barama već održavala reli takmičenja, ali je smeštaj sportskih posada, pratećih ekipa i novinara bio u Bajinoj Bašti. Tek sa hotelima „Omorika” i „Beli Bor”, odnosno njihovim pratećim sadržajima, stvoreni su uslovi za raznovrsne individualne i organizovane sportsko-rekreativne aktivnosti na Tari.

4.1. Stacionarni (hotelski) programi

Povremene aktivnosti

- Radničke sportske igre

Hotel „Beli bor” je pozicioniran na turističkom tržištu kao objekat za održavanje radničkih sportskih igara, a najzastupljeniji oblici takmičenja su mali fudbal, basket tri na tri, skok udalj, nadvlačenja konopca, kuglanje, stoni tenis, plivanje, šah, odbojka, pikado, plivanje i tim bilding.

U savremenim društvenim, ekonomskim i socijalnim okolnostima, alternativa radničkim sportskim igrarama je tim bilding uspešnih kompanija. U pogledu sporta, kod

tim bilding boravka novina su mešovite posade u veslačkom takmičenju gumenih čamaca niz reku Drinu. U povremene manifestacije ubraja se „Parkovijada”, kao stručni i sportsko-rekreativni susret zaposlenih u nacionalnim parkovima Srbije i Republike Srpske. U pogledu rekreativnih aktivnosti zastupljeni su isti sadržaji, kao i kod radničkih sportskih igara, ali i zabavni spust niz reku Drinu splavovima ili desantnim čamcima.

Redovne hotelske aktivnosti

Za goste hotela „Omorika” i „Beli bor” postoje redovne rekreativne programske aktivnosti na Trim stazi i Stazi zdravlja, koje se realizuju u prisustvu profesionalnih rekreatora (Mutavdžić, 2009: 31).

- Trim staza

Trim staza je duga 1.950 metara sa 18 stanica postavljenih na obe strane staze. Sama staza je širine 1,5 metara, prekrivena je piljevinom koja se redovno obnavlja i ovičena je sa obe strane drvenim oblicama. Na početku staze je postavljena tabla sa osnovnim podacima, prikazom njene trase, brojem stanica i kratkim objašnjenjima o vežbama i broju ponavljanja. Sve vežbe su označene crvenom ili zelenom bojom (za početnike i za one koji redovno vežbaju). Table sa objašnjenjima vežbi su postavljene i ispred svake stanice.

Staza je kružnog oblika sa dosta uzbrdica i nizbrdica, strmih i umerenih, kao i sa puno oštih i blagih krivina. Visinska razlika od najniže do najviše tačke staze je oko 20 metara i ona je veoma zahtevna. Duž staze postoji odgovarajući mobilijar (klupe).

Za vežbanje na stazi neophodno je najpre konsultovati profesionalnog rekreatora ili hotelskog lekara. Rekreator vežbačima prvo meri puls i preporučuje nivo opterećenja, a zatim daje instrukcije o merenju frekvencije srčanog rada po prestanku opterećenja, kao i u periodu smirivanja organizma.

Trim staza je namenjena svim gostima hotela, za rekreativce svih uzrasta oba pola, kao i aktivne sportiste, a koristi se na više načina: samo pešačenje; samo trčanje vezujući više krugova; trčanje ili pešačenje sa korišćenjem stanica; kombinacija trčanja i pešačenja; pešačenje sa vežbanjem na stanicama, a sledeći krug preći trčanjem. Staza se može obilaziti u oba smera po izboru, što je povoljno zbog različite težine usled njene konfiguracije, a najzahtevniji je njen prelazak u oba smera po krugu naizmenično.

Za intenzivno vežbanje na stazi preporučuju se jutarnji ili rani prepodnevni časovi posle doručka, jer se kasnije stvara gužva, naročito kada je lepo vreme, jer je i sama šetnja po trim stazi veoma prijatna (starije osobe, deca, roditelji sa decom u kolicima).

Pored staze postavljena je i tabla sa prikazom vežbi oblikovanja i osnovnim objašnjenjima za svaku vežbu. Pri izvođenju vežbi posebno treba обратити pažnju na izbor, broj ponavljanja i intenzitet vežbi da ne bi došlo do prevelikog opterećenja.

- **Staza zdravlja**

Staza zdravlja je duga 2.300 metara, ima kružni oblik, prekrivena je kamenim pločama, sa dosta uzbrdica i nizbrdica. Prolazi kroz gustu borovu šumu, prelazi preko dva potoka sa dosta atraktivnih mostova od drvenih oblica i jednim delom ide uz žičanu ogradi lovišta. Duž staze postavljene su klupe za odmor, kao i table sa obaveštenjima o pređenom putu.

S obzirom na statička opterećenja pri svakodnevnom radu, pešačenje u slobodnom nezagađenom prostoru doprinosi kako aktivaciji onih delova tela koji nisu opterećeni pri radu, tako i unošenju većih količina kiseonika u organizam, čime se pospešuje rad disajnog i kardiovaskularnog sistema. Rekreativcima se preporučuje da im korak bude odmeren, mekan i elastičan. Na čelu grupe uvek je rekreator, za njim osobe slabije kondicije i deca, dok su iskusniji hodači na začelju kolone.

Sportske pripreme

Svaka sportska ekipa, koja uvek teži ka vrhunskim rezultatima, kako na državnom, tako i na internacionalnom nivou, pažljivo planira uvodni deo trenažnog procesa za predstojeću takmičarsku sezonom, koji se naziva pripremni period. Hotel „Omorika“ ima izvanredne uslove za trening sportskih ekipa, a pre svih fudbalera. Fudbalski teren sa travnatom podlogom je u tradicionalno dobrom stanju, a fudbalerima su na raspolaganju i hotelska teretana, zatvoreni bazen i sauna, izdvojeni restoran, ekonomat, ambulanta i prostorije za masere. Fudbalski klub „Partizan“ iz Beograda tradicionalni je korisnik navedenih usluga. Sportski stručnjaci, uz odličan fudbalski teren, najčešće ističu vrhunski kvalitet trim staze.

Objekti Dečjeg odmarališta na Mitrovcu, pored osnovne funkcije, povremeno su dostupni i za pripreme raznovrsnih sportskih ekipa. Osim fudbalera, deo sportskih priprema na Tari povremeno realizuju rukometari i vaterpolisti, zatim džudisti i karatisti. Tokom priprema, pored hotelskih kapaciteta, sportisti koriste i obližnje livade za izvođenje vežbi oblikovanja sa elementima osnovne tehnike.

Na košarkaškim terenima hotela „Beli bor“ tradicionalno se održavaju letnji košarkaški kampovi za mlade talente, kao i škola košarke.

Fudbalski trening susreti sa amaterskim ekipama iz Bajine Bašte predstavljaju vrhunsku promociju sporta, uvek su odlično posećeni i čine poseban doživljaj za goste Tare i lokalno stanovništvo.

Tokom zimskih sportskih priprema najčešće se upražnjavaju šetnja i trčanje po šetnim i trim stazama, kao i korišćenje hotelskih sadržaja (teretana, bazen, sauna).

Na teniskim terenima pored restorana „Jeremičak“ organizuju se rekreativni turniri, kao i škole tenisa. Tereni su odličnog kvaliteta i mogu se zakupiti za individualne

treninge sa instruktorom. Teniski tereni i u zimskom periodu, kada to vremenske prilike dozvole, održavaju se i nalaze u funkcionalnom stanju.

4.2. Izletnički (terenski) programi

Planinarske aktivnosti

Klasično planinarenje na Tari u savremenim uslovima, kao i većina sadržaja iz bogate porodice planinarstva, ubraja se u veoma poželjne sportsko-rekreativne aktivnosti. Za rast popularnosti i jači intenzitet planinarenja zaslužna su planinarska društva iz Bajine Bašte koja su sa JP „Nacionalni park Tara” sproveli niz akcija i projekata, pa se može konstatovati:

- Planinarenje je ponovo izuzetno popularno, markirano je ukupno 39 staza sa prikazom istih na „Turističko-planinarskoj mapi NP Tara”. Dom na Sedaljci u Rastištu je u funkciji i pruža sve uslove za adekvatan smeštaj i boravak planinara. PSD „Tara” iz Bajine Bašte organizuje poludnevne, celodnevne i vikend izlete, planinarska logorovanja i slične aktivnosti;
- Orijentiring ili orijentaciono kretanje, kao oblik fizičke aktivnosti u prirodi, savremen je sportski i rekreativni sadržaj, idealan za područje poput Nacionalnog parka Tara. Inače, orijentiring na Tari kao sport i orijentiring karte, neophodan i zahtevan rekvizit, ne predstavljaju posebnu novinu. Prva takva karta na Tari izrađena je još 1996. godine za potrebe državnog prvenstva u orijentiringu. Druga karta, iz 2005. godine, štampana je za potrebe Prvenstva Srbije i Crne Gore i Evropskog prvenstva u radio-orijentiringu. Sledeće karte pripremljene su za „Tara Open”, dvodnevno orijentiring takmičenje održano na Osluši i Mitrovcu 2015. godine;
- Trenutno najmasovnija sportska aktivnost u Nacionalnom parku Tara je planinsko trčanje, a zastupljeno je u okviru sportsko-rekreativnih manifestacija, koje organizuju Udruženje „Tara Ultra” i Fitnes centar „NO 1 GYM” iz Bajine Bašte.¹ Udruženje „Tara Ultra” organizuje Planinski ultra maraton „Tara”, dve Tara ultra trejl trke na 66 km i 46 km, terenske trke sa preponama. Trke su osmišljene na osnovu atraktivnih i masovnih događanja iste vrste u svetu, ali sa suštinski bitnim razlikama, odnosno elementima karakterističnim za naše područje. Pored navedenih, postoje i trke na 25 i 11 km. Za učesnike i turiste se, osim takmičarskog dela, organizuju i drugačiji avanturistički sadržaji, kao što su spust Drinom, spuštanje niz stenu, silazak niz kanjon i slično. Udruženje „NO 1 GYM” organizuje trku TRIBALION – „Zemlja medveda”. U tom okviru održane su dve trke. Glavna trka „Tribalion čelendž”, duga 20 km i sa 35 prepreka (penjanje uz konopac i prelazak preko vode uz pomoć konopca, puzanje kroz blato itd), trajala je sat i 39

¹ Primer: <https://drina.info/odrzan-2-tribalion-najteza-avanturistica-trka-u-srbiji>.

minuta. Pored ove trke, održana je i „Tribalion grin trka” na stazi dugoj deset kilometara sa 20 prepreka, koja je pređena za sat vremena;

- Značajnije promotivne aktivnosti u okviru planinskog biciklizma bile su od 2004. do 2006. godine. JP „Nacionalni park Tara” realizovalo je projekat „Tarocikl” u saradnji sa MBK „Ciklonaut” iz Beograda i MBK „Radnički” iz Kragujevca. U okviru „Tarocikla” izdata je „Mapa biciklističkih staza u NP TARA” i organizovana trka u planinskom biciklizmu na Mitrovcu, koja je bodosvana u takmičenju za Cup Srbije. Projekat „Tarocikl” u narednom periodu nije realizovan do kraja, tako da planinski biciklizam na Tari danas ima karakter individualne sportsko-rekreativne aktivnosti. Turistima je na raspolaganju bajk-servis (rentiranje bicikla) u Centru za posetioce na Mitrovcu;
- Ostale aktivnosti – Udruženje „Grinber” u okviru sopstvene delatnosti nudi sportsko-rekreativne sadržaje kao što su u letnjoj sezoni veslanje niz Drinu (Sup daske), veslanje na jezeru Perućac (kajak), pešačke ture na 5, 10 i 15 km (hajking). Tokom zime je u ponudi ribolov na mladicu, 15 kompleta krplji, nordijsko skijanje (split bordovi). Udruženje „Grinber” u saradnji sa KK „Drina” organizuje „Drinski maraton” na relaciji Perućac – Veliki kamen (kućica na Drini), dug 15 km, koji ima takmičarski i rekreativni deo.

Lov i ribolov

- Lovište „Tara” prostire se na celom području nacionalnog parka, izuzev naselja i turističkih centara. Prema konfiguraciji, svrstava se u planinski i visokoplaninski tip lovišta, usled osetne visinske razlike na terenu od 1.283 metara. Lovište „Tara” je veoma karakteristično po izrazito dinamičnom kraškom reljefu, koji ga razlikuje od svih drugih srpskih lovišta. Prostrane listopadno-četinarske šume, koje nastanjuje raznovrsna i brojna divljač, predstavljaju idealno lovište u kome se lov vrši na osnovu planskih dokumenata. Lovište „Tara” definisano je „kao otvoreno (neograđeno) lovište, posebne namene u skladu sa odredbama zakona o divljači i lovstvu” (Ostojić i drugi, 2021: 206). Raspoloženje hraništa i čeka za prihranu i osmatranje medveda, kao i hraništa, solišta i čeka za posmatranje i lov na divokozu i srneću divljač, usklađen je sa njihovim staništima. Zabранa lova na mrkog medveda važi od 2006. godine. Lov na srneću divljač i divokozu organizuje se prema kalendaru lova za ovu vrstu divljači. Programi lova na divlju svinju i vuka su u pripremi. Lovište „Tara” opremljeno je lovnim i tehničkim objektima u funkciji ugoja, zaštite, unapređenja i korišćenja divljači. Lovištem upravlja JP „Nacionalni park Tara”, preko sopstvene službe za lov i ribolov.
- Ribarsko područje „Nacionalni park Tara” bazira se na dve hidroakumulacije – Perućačko jezero i jezero Beli Rzav u Zaovinama. Vrela, potoke i rečice nastanjuju pojedine riblje vrste, ali ribolov u njima nije dozvoljen. Ovi (vodo)tokovi su veoma bitni kao mrestilišta ribljih vrsta i glavni resurs za obnavljanje ribljeg fonda. Jezero

Perućac, hidrološki objekat HE „Bajina Bašta”, podeljeno je između Republike Srbije i Republike Srpske u Bosni i Hercegovini. Granica na jezeru povučena je maticom reke Drine, od Perućca do Brusničkog potoka, u dužini od 24 km. U ovom delu Ribarsko područje „Nacionalni park Tara” ima površinu od 200 hektara. Na jezeru Perućac peča se som, klen, plotica, skobalj i grgeč. Upotreba čamaca je dozvoljena, a zabrana važi za autohtone salmonidne vrste – potočnu pastrmku i mladicu.

- Jezero Beli rzav u Zaovinama, hidrološki objekat RHE „Bajina Bašta”, ima pritoke Baturski i Karaklijski Rzav. Okruženo je četinarima, ima „prirodan” zvezdast oblik i ribolovnu površinu od 430 m². Nastanjuje ga potpočna i kalifornijska pastrmka, som, klen, skobalj, plotica, rečna i protočna mrena, bodorka, grgeč, babuška i ukljeva. Prilikom ribolova je dozvoljena upotreba čamaca.
- Jezero Spajići, hidrološki objekat RHE „Bajina Bašta”, locirano je uz jezero Beli Rzav, ima površinu od 7,86 hektara i dubinu od 25 metara. Njegove pritoke su Popovića potok i Zmajevački potok, a nastanjuju ga potočna pastrmka, klen, skobalj, grgeč i ukljeva. U ribolovu se dozvoljava isključivo varaličarski i mušičarski pribor sa udicama bez povratne kuke. Upotreba čamaca je zabranjena, kao i ribolov na salmonidne vrste.

Sportsko-rekreativni sadržaji na vodi

Turistička ponuda u Nacionalnom parku Tara u toku letnje sezone je izuzetno raznovrsna. Međusobni sklad planine Tare, reke Drine i relativno prostranih jezerskih površina definitivno razlikuju ovo područje od svih drugih u našoj zemlji. Lokalne turističke destinacije su različite, ponuda je raznovrsna, a sve je veoma blisko i u prečniku od 15 do 20 km. Posetioci koji borave na Tari mogu da biraju između poludnevnih i jednodnevnih izleta do jezera u Zaovinama ili u Perućcu. Isto tako, turisti iz Perućca u toku jednog dana mogu uživati u aktivnom odmoru na bilo kom delu planine Tare.

Aktivan odmor na vodi uglavnom podrazumeva sledeće sadržaje:

- ribolov na Drini i jezerima Zaovine i Perućac, plivanje, veslanje i jedrenje;
- spust rekom Drinom od brane u Perućcu do Bajine Bašte ili Rogačice (26 km);
- krstarenje Perućačkim jezerom ili plovidbu do Višegrada, kroz kanjon Drine.

U posebne atrakcije ubraja se čuvena „Drinska regata”, koja se održava u toku jula u organizaciji TO „Tara – Drina”.

Konjički sport

Konjički klub „Dora”, kod hotela „Beli bor”, nudi školu jahanja po ograđenom i obeleženom prostoru (padok) u prisustvu instruktora.

Kroz školu jahanja KK „Dora”, osnovanog 2006. godine, prošlo je preko 300 dece osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta. U maloj ergeli, odnosno štali sa oko četiri hektara ograđenog prostora, postoji osam konja mešovitog rasnog porekla (nglezi i poluarapi), za jahače različitog uzrasta i stepena veštine jahanja u prirodi.

KK „Dora” je petostruki šampion Srbije u disciplini daljinsko jahanje na 120 km.

Sport i rekreacija na snegu

Mogućnosti za sport i rekreaciju tokom zimske turističke sezone veoma su skromne i oskudne u poređenju sa navedenim letnjim sadržajima. Tara definitivno nije skijaška planina, ali to ne znači i da su smeštajni kapaciteti prazni tokom zime. Hotel „Omorika” već decenijama je najprodavaniji hotel u Srbiji, sa popunjenošću kapaciteta od 80 posto na bazi cele godine.

U skijaške sadržaje na Tari se nije ulagalo od izgradnje hotela „Beli bor”, pored koga postoje tri skijaške staze sa vučnom žičarom. Dve staze su praktično namenjene deci, odnosno početnicima, dok je treća za iskusnije skijaše i mogla bi se označiti kao crvena, ali je vrlo kratka (360 metara) i malog kapaciteta. Ove žičare su zbog zastarelosti često u kvaru, pa je skijaška ponuda veoma slaba. Pored hotela „Omorika” je uređena staza za sankanje, dok se skijanje odvija na pomenutim stazama kod „Belog bora”, do koga se organizuje transfer gostiju.

Iskusniji skijaši, kojima boravak na Tari prija, ali vole i ozbiljnije skijanje, najčešće se opredeljuju za skijaški izlet do skijališta Iver u Mokroj Gori ili do Tornika na Zlatiboru. Ipak, na Tari postoje izvanredni uslovi za nordijsko skijanje i na tome se vredi angažovati.

Zimu na Tari uglavnom provode mlade porodice sa malom decom, koje uživaju u šetnji po snegu i sankanju na bezbednim stazama. U hotelima se mogu iznajmiti sanke i skije, a izuzetno je popularna i vožnja saonicama sa konjskom zapregom.

5. Diskusija i predlozi mera za unapređenje

Nacionalni park Tara je afirmisana destinacija u geografskom i turističkom smislu, ali se ukupno stanje u turizmu ne može oceniti najvišom ocenom. Za tako nešto, pored prirodnih atrakcija, čistog vazduha i vrednog kulturno-istorijskog nasleđa, potreban je znatno viši kvalitet stečenih vrednosti. Ova konstatacija odnosi se na kvalitet krucijalnih turističkih objekata, postojeće turističke sadržaje i prateću infrastrukturu, ali ima i propusta subjektivnog karaktera. Turistička ponuda predstavlja odraz starih prostornih planova, jer Master plan Nacionalnog parka Tara, usvojen 2010. godine, ni u jednom segmentu nije primenjen.

Hotelski kapaciteti VU „Tara” na Kaluđerskim barama su stari, kao i objekti Dečjeg letovališta na Mitrovcu, a hoteli „Vrelo” i „Jezero” u Perućcu više nisu u funkciji.

Promet domaćih i stranih turista očigledno je u porastu, iako nema preciznih statističkih podataka o broju registrovanih turističkih objekata (vile i apartmani), broju turista i ostvarenim noćenjima, a osnovni razlozi su u međusobnom preplitanju nadležnosti između bajinobaštanske i užičke opštine. Takođe, o broju izletnika ne može se precizno govoriti, što ukazuje na propuste u domenu upravljanja posetiocima.

U Nacionalnom parku Tara u ogromnoj većini su domaći gosti, ali ima i stranih turista. U strukturi turizma zastupljen je boravišni (stacionarni) turizam, dečji turizam, tu su i učesnici sportsko-rekreativnih manifestacija, lovci i ribolovci, nautičari, učesnici seminara i savetovanja, kampova, kolonija i letnjih škola. U pogledu organizovanih izleta, izuzev plovidbe Perućačkim jezerom koju realizuje turistička agencija „Taraturs“, pravih izleta nema.

Bez obzira na prethodne konstatacije, Nacionalni park Tara spada u najuži krug najprivlačnijih turističkih destinacija u Srbiji. U uslovima svetske pandemije mediji su ga svrstavali u tri najpopularnija domaća odredišta. Prema nezvaničnim podacima, u Nacionalnom parku Tara ima oko 4.000 ležaja u hotelima, privatnim vilama i apartmanima, a orientaciona poseta u periodu od 2020. do 2022. godine procenjena je na oko 80.000 turista u toku jedne godine, uključujući i izletnike. U pogledu smeštaja, nedostatak novih hotelskih kapaciteta uspešno se prevazilazi ponudom modernih vila i apartmana.

Međutim, sa aspekta sporta i rekreacije u Nacionalnom parku Tara, što je osnovna tema ovog rada, potreban je još jedan hotel velikog kapaciteta u predelu Sokoline ili Osluše, sa objektima i sadržajima primerenim savremenoj turističkoj potražnji. Osim hotela, neophodan je velnes centar i kompleks sportskih terena (fudbalska igrališta sa travnatom podlogom i osvetljenjem, igrališta za rukomet, košarku i odbojku), trim poligoni i sportska hala.

U pogledu postojeće sportsko-rekreativne infrastrukture stoji konstatacija da je neuporedivo kvalitetnija nego ranije. U Bajinoj Bašti trenutno deluje više udruženja koja se bave planinarskim aktivnostima i pružanjem usluga u oblastima sporta i rekreacije. Planinarske staze su stručno trasirane i pravilno obeležene, a manifestacije, poput Tribaliona i Ultra maratona, organizovane su po veoma visokim standardima. Manifestacije ovoga tipa primerene su i poželjne u zaštićenom prirodnom području, za razliku od ranijih auto-trka kojima nije mesto u Nacionalnom parku Tara.

Projekat „Tarocikl“ trebalo bi reaktivirati. U tom projektu prвobitno su trasirane 24 biciklističke staze sa ukupnom dužinom od 420 km. Po mišljenju Zavoda za zaštitu prirode Srbije iz Beograda, dozvoljeno je markiranje osam staza van asfaltnih puteva, ukupne dužine od 120 km. Ovaj obim je sasvim dovoljan za solidan planinski bicikлизам i manifestacije tog tipa, kao idealna sportska i turistička aktivnost na području poput Nacionalnog parka Tara.

U pogledu zimskih sadržaja na Tari, konstatovano je da nema uslova za ozbiljnije alpsko skijanje, ali u njenoj neposrednoj blizini su dva skijališta, u Mokroj Gori i na Zlatiboru.

Poligon za nordijsko trčanje, za koje na Tari postoje odlične predispozicije, znatno bi podigao kvalitet zimskih rekreativnih aktivnosti.

6. Zaključak

Sport i turizam danas predstavljaju svetske trendove sa visokim stepenom međusobne povezanosti, jer se odnos čoveka prema slobodnom vremenu promenio. Iz međusobnog odnosa razvila se posebna vrsta turizma – sportski turizam, iz koga je nastao i sportsko-rekreativni turizam, kao selektivni oblik turizma. Selektivni oblici turizma su odgovor na brojne negativne pojave koje je izazvala pojava masovnog turizma.

Istini za volju, turizam u Nacionalnom parku Tara nikada nije imao masovni karakter, ali pored poljoprivrede i šumarstva, turizam predstavlja jednu od tri glavne delatnosti. U tom smislu, selektivni oblici turizma se nameću kao idealno rešenje za Taru, s obzirom na to da je reč o zaštićenom prirodnom području.

„Celokupan razvoj turizma na planini Tara mora se do kraja usaglašavati sa idejama o očuvanju prirodnih i antropogenih vrednosti u okviru nacionalnog parka, njegovih rezervata (prvi stepen zaštite) i okruženja, uz činjenicu da se naša zemlja sve jasnije i konkretnije uključuje u svetske trendove održivog turizma.” (Mirković, 2005: 159)

Sport i rekreacija u Nacionalnom parku Tara su veoma prisutni, ali se ne može konstatovati da su zastupljeni na nivou sportsko-rekreativnog turizma. Za takav nivo bi morala da postoji adekvatna naučna studija koju bi sledila sistematicna praktična primena.

„Planina Tara predstavlja celinu koja je relativno dobro istražena. Više naučnika iz različitih disciplina i vremenskih perioda istraživalo je prirodu, naselja, spomenike i stanovništvo Tare. Dominiraju klasični radovi iz domena geologije, geomorfologije, hidrologije, šumarstva, ekologije, istorije i etnologije. Malo je onih koji se detaljno bave turizmom, zasnovanim na prirodnim i ljudskom rukom stvorenim vrednostima. Takvo stanje otežava realna zaključivanja, te se iz opštih i naučno proverenih stavova mora ići ka konkretnom.” (Mirković, 2005)

Navedena konstatacija posebno se dotiče oblasti sporta i rekreacije. Klasični turizam u Nacionalnom parku Tara u savremenim uslovima bio bi zanemarljiv bez oslonca na rekreativne aktivnosti. U tom smislu, praksa je daleko ispred teorije.

Literatura

Drina info (23.05.2019). Održan Tribalion: Najteža avanturistička trka u Srbiji. *Drina info*. URL: <https://drina.info/odrzan-2-tribalion-najteza-avanturisticka-trka-u-srbiji>. Posećeno: 12.6.2022.

- Gavrilović, A. (2020). *Menadžment u sportskom turizmu i rekreaciji*. Beograd: Fakultet za sport.
- Ignjić, S. (1986). *Bajina Bašta i okolina*. Bajina Bašta: Narodna matična biblioteka, Radnički univerzitet.
- Mirković, S. (2005). *Stanje i ocena mogućnosti realizacije optimalnih pravaca razvoja turizma planine Tara: turističko – geografska monografija*. Beograd: Srpsko geografsko društvo.
- Misailović, I. (2006). Razvoj turizma na planini Tari. *Zbornik Turistička valorizacija planine Tare*, 39–46.
- Mutavdžić, Z. (2009). *Rekreativni turizam na Tari*. Novi Sad: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
- Ostojić, D., i Krsteski B. (2021). *Nacionalni park Tara – 40 godina postojanja*. Beograd: Javno preduzeće „Nacionalni park Tara”.

MILOŠ ČOLIĆ

University "Union – Nikola Tesla", Faculty of Sport, Belgrade

ANA GAVRILOVIĆ

University "Union – Nikola Tesla", Faculty of Sport, Belgrade

UROŠ SELENIĆ

University "Union – Nikola Tesla", Faculty of Sport, Belgrade

SPORTS TOURISM AT TARA NATIONAL PARK

Summary: National parks are the most famous tourist destinations in Serbia. Tara National Park is one of the few mountain centers with a long tradition of stationary and excursion tourism. Sports and recreation are present, as additional program contents, then sports competitions, manifestations, or excursion activities of smaller groups and individuals. In this work, the focus was on a better description of natural characteristics and anthropogenic values, a detailed description of the structure and current state of the tourist and sports infrastructure, sources of human resources, and the existing offer of sports and recreational contents and events in the protected area. However, one of the conclusions is that sports and recreation in Tara National Park are not at the level of sports and recreational tourism. An adequate scientific study followed by systematic application is necessary. That is why this work is also an invitation to scientific workers to pay more attention to sports and recreational tourism in Tara.

Keywords: sports tourism, sports-recreational tourism, Tara National Park, excursion tourism.

Datum prijema rada: 25.10.2022.

Rad prihvaćen za objavljivanje: 21.11.2022.